

Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра дошкільної педагогіки і психології та спеціальної
освіти імені проф. Т. І. Поніманської

**Методичні рекомендації до
практичних, лабораторних занять і
виконання завдань для самостійної
роботи з дисципліни
«Культура мовлення та виразне
читання»**

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 012 Дошкільна освіта
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
(освітні програми «Дошкільна освіта, початкова освіта»,
«Дошкільна освіта, психологія», «Дошкільна освіта, спеціальна
освіта (логопедія)», нормативний термін навчання)

**Укладач – канд. філол. наук, старший викладач
Шостак О. О.**

Рівне
РДГУ
2023

УДК 811.161.2'27 (072)

М 54

Рекомендовано до друку кафедрою дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської

(протокол № 8 від 29 серпня 2023 р.)

і навчально-методичною комісією педагогічного факультету

(протокол № 5 від 31 серпня 2023 р.)

Рівненського державного гуманітарного університету

Рецензенти:

Маліновська Наталія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету.

Антончук Олександр Михайлович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри стилістики та культури української мови Рівненського державного гуманітарного університету.

М 54

Методичні рекомендації до практичних, лабораторних занять і виконання завдань для самостійної роботи з дисципліни «Культура мовлення та виразне читання»: для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка (освітні програми «Дошкільна освіта, початкова освіта», «Дошкільна освіта, психологія», «Дошкільна освіта, спеціальна освіта (логопедія)», нормативний термін навчання) / уклад. :О. О. Шостак. Рівне : РДГУ, 2023. 79 с.

УДК 811.161.2'27 (072)

Методичні рекомендації – частина навчально-методичного забезпечення дисципліни «Культура мовлення та виразне читання», що входить до навчальних планів підготовки бакалавра за спеціальністю 012 Дошкільна освіта (освітні програми «Дошкільна освіта, початкова освіта», «Дошкільна освіта, психологія», «Дошкільна освіта, спеціальна освіта (логопедія)»). У методичних рекомендаціях представлено загальні вказівки щодо підготовки до практичних, лабораторних занять і виконання завдань для самостійної роботи. Подано плани практичних і лабораторних занять, тести для модульного контролю, перелік художніх творів для виразного читання, питання для підготовки до підсумкового контролю і список рекомендованої літератури.

© О. О. Шостак, 2023 р.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Загальні вказівки з підготовки до практичних, лабораторних занять і виконання завдань для самостійної роботи.....	5
Плани практичних, лабораторних занять і методичні рекомендації щодо виконання завдань для самостійної роботи.....	6
Тести для модульного контролю.....	34
Перелік художніх творів для виразного читання.....	42
Питання для підготовки до підсумкового контролю.....	69
Рекомендована література.....	72

ПЕРЕДМОВА

«Культура мовлення та виразне читання» – обов’язкова дисципліна циклу професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта.

Мета навчальної дисципліни – сприяти формуванню професійної мовленнєвої культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Завдання навчальної дисципліни:

– ознайомити здобувачів вищої освіти з теоретичними засадами культури мовлення та виразного читання;

– оволодіти літературними нормами української мови;

– сприяти засвоєнню кращих зразків дитячої літератури;

– виробити уважне і критичне ставлення до власного мовлення і суспільної мовної практики;

– сформувати уміння і навички виразного читання та розповідання художніх творів різних жанрів;

– розвивати уміння користуватися загальномовними і спеціальними словниками;

– оволодіти прийомами підготовки і виголошення публічних виступів;

– формувати уміння здійснювати літературознавчий і виконавчий аналіз художнього тексту.

Опанування знаннями з курсу реалізується за допомогою основних організаційних форм навчання: лекцій, практичних і лабораторних занять, консультацій, самостійної роботи, колоквиуму.

ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ, ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ І ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Для підготовки до практичних, лабораторних занять і виконання завдань для самостійної роботи слід завести окремий зошит.

2. У зошиті необхідно зазначити тему і план заняття, виконати письмові завдання.

3. Для якісної підготовки до заняття обов'язково опрацювати матеріали лекції та інші джерела, передбачені темою заняття (підручники, методичні посібники, хрестоматії, журнальні статті).

4. Зошит для практичних, лабораторних робіт і виконання завдань для самостійної роботи повинен бути охайним та естетично оформленим.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ, ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ І МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1

Теоретичні засади культури мовлення та виразного читання

Тема 1. Мова і мовлення. Культура мовлення та її основні комунікативні ознаки

Практичне заняття № 1

Теоретичні засади культури мовлення (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Загальне поняття про мову і мовлення, культуру мови і культуру мовлення.
2. Зміст понять «національна мова», «діалект», «літературна мова», «сучасна українська літературна мова».
3. Функції мови і мовлення.
4. Комунікативні ознаки культури мови: правильність, точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доречність.
5. Основні різновиди мовлення.
6. Проблема співвідношення мови і мислення.
7. Значення культури мовлення в професійній діяльності вихователя. Шляхи підвищення власної мовленнєвої культури.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Поясніть висловлювання:
 - а) О. О. Потебня: «Мова є засобом не виразити готову думку, а створювати її».

б) Вільгельм фон Гумбольдт: «Різні мови... є в дійсності різними світоглядами... Своєрідність мови впливає на сутність нації, як тієї, яка розмовляє нею, так і тієї, для якої вона чужа, тому уважне вивчення мови повинно включати в себе все, що історія і філософія зв'язує з внутрішнім станом людини».

в) Ф. Ніцше: «Та чи інша спільнота людей може виникнути тільки в результаті свідомого використання мови».

2. Розкрийте причини недостатнього рівня культури мовлення та способи підвищення мовленнєвої культури.

3. Підберіть 10–15 прислів'їв і приказок про мову.

4. Прочитайте текст. Який стилістичний засіб покладено в його основу? А що, на вашу думку, ще може язык? Запишіть вислови, які б доповнювали ряди однорідних членів, поданих у тексті.

Що може людський язык...

Одного разу, як розповідають історики, філософ античної Греції Ксанф запросив гостей. Перед цим дав наказ своєму рабові Езопу подати на вечерю найкращу страву. Езоп купив язики і приготував із них страви. Ксанф поцікавився, чому Езоп подає лише язики, і почув мудру відповідь:

– Ти наказав купити найкраще. А що може бути на світі краще, ніж язык? За допомогою языка будують будинки, розвивають культуру. За його допомогою ми вивчаємо науки і отримуємо знання, за допомогою языка люди можуть спілкуватися одне з одним, вирішувати різні справи, просити, вітати, миритись, давати, отримувати, виконувати прохання, говорити про свою любов,

освідчуватися в коханні. Ось чому й треба думати, що нема нічого кращого за язик.

Іншого разу Ксанф дав розпорядження, щоб Езоп приніс до обіду найгірше. Езоп знову пішов купувати язики. Господар здивувався. Тоді Езоп став пояснювати:

– Ти наказав принести найгірше. А що є на світі гірше за язик? За допомогою язика люди засмучують і розчаровують одне одного, лицемірять, брешуть, обдурюють, хитрують, сваряться. Язик може запродати, образити. Чи може бути що-небудь гірше за язик?

5. Прочитайте монолог виховательки дитсадка і проаналізуйте його з точки зору чистоти мовлення та професійної етики. Замініть у тексті всі ненормативні словосполучення нормативними. Чи спілкувалися ви з подібними до героїні вихователями?

Всіх навчу, як сама вмію!

Здрасте, мамочка! Ви хотіли бачити виховательницю? Так це я, дуже приємно, Єлена Петровна. Як фамілія дитини? А, це ж наш Петенька. Петя! Не трогай Наташеньку, а то поставлю обох в угол! Іди сюди! Шаловлівий у Вас мальчуган, но розумний, ще малиш, а вже все помімає. Скажи йому: «Лягай у кроватку», – зараз засипає. От Оксанка – розбалувана дитина, ще й грязнуля, чолка йде на очі, варезки в болоті. Не люблю таких дітей, та й мамуля в неї сама неакуратна. Ой, вибачаюсь, знов б'ються! Анічка, моя лапочка, не плач! Надічка, візьми вилку і поділи грушу пополам. І поскладайте блюди́чка! А в Ані щочки – як яблучка. Ой ти ж моє солнишко, поглянь в зеркало – красави́ца! Дай я тобі ленточку поправлю. Ви, мамочка, забераєте Петю? Дивіться сюди: он шкафчик Вашої дитини, там на полиці його носочки лежать. І не забудьте: у нас завтра детський утрєнік, а Петя Ваш не вірно український вірши́к вимовляє, я́кось по-руськи в

нього получається, та нічого, ладно, я з ним позанімаюсь – і все буде в порядку! У мене в групі ні одна дитина без українського в школу не піде. Всіх навчу, як сама вмію!

Тема 2. Норми сучасної української літературної мови

Практичне заняття № 2

Норми сучасної української літературної мови (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Мовна норма – центральне поняття культури мови.
2. Типологія мовних норм.
3. Відображення норм сучасної літературної мови у сфері кодифікації.
4. Шляхи оволодіння нормами літературної мови.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю:

Норми літературної мови	Тлумачення норми	Приклади
Орфоепічні		
Лексичні		
Граматичні		
Стилістичні		
Орфографічні		
Пунктуаційні		

2. Запишіть слова і визначте наголос.

Чотирнадцять, помилка, роблю, читання, кулінарія, столяр, батьківський, алфавіт, кілометр, одинадцять, бюлетень, олень, ненависть, металургія, разом, завжди, симетрія, ранковий, фаховий, текстовий.

3. Виправіть помилки, унаслідок яких відбувається порушення милозвучності української мови. З чим вони пов'язані?

1. Ми були у Охтирці. 2. З'їзд екологів проходив в Києві. 3. За вікном вагона все нові і нові краєвиди. 3. З скелі відкривається чудовий краєвид. 4. В листі є багато помилок. 5. Потім ввійшов чоловік. 5. Надо мною – сонце. 6. Працюєм з ранку до вечора. 7. Таке і у сні не побачиш.

4. Вивчіть скоромовку Г. Бойка. Звертайте увагу на вимову звука [ч]. Яка літературна норма її регулює?

Качечка кряче –

Каченят не баче.

Кличе качечка курчат:

– Чи не бачили качат?

5. Знайдіть порушення лексичних норм у словосполученнях, виправіть помилки.

Престиж фабрики, авторитет службовця, престижна кандидатура; відносини між батьками, приятельські стосунки, відношення зі співробітниками; сфера діяльності, у ділянці освіти, болі в галузі серця; спільна розмова, загальне засідання, загальні турботи; екзаменаційний білет, проїзний квиток, студентський білет.

6. Відредагуйте речення відповідно до лексичних норм української мови.

1. Роздався телефонний дзвінок. 2. Дирекція не прогадає. 3. В скільки годин відходить наш автобус? 4. Повістка дня слідує. 5. Редакція приносить свої вибачення. 6. Приступаєм до обговорення. 7. Першим ділом треба вирішити це питання. 8. Це сама відповідальна задача. 9. Збитки складають 10 процентів.

7. Замініть слова-русизми на нормативні слова української мови.

Толковий фахівець, здавати іспит, заповнити пробіли в знаннях, готувати штамповщиків, роцотна відомість, сітка підприємств, культурне міроприємство, поставити підстаканник, державна казна, вищий учбовий заклад, малоімущі громадяни, слідуюче питання.

8. Визначте порушення синтаксичних норм у поданих словосполученнях. З чим вони пов'язані?

План по заготівлі, по технічним причинам, заходи по забезпеченню, змагання по стрільбі, досвід по роботі з батьками, працюють по багато років, по заявках, цех по виготовленню, мешкати по вулиці, раз по раз, по всіх правилах, не по прямому призначенню, по наказу директора.

9. Узгодьте присудок із підметом, дописуючи потрібні закінчення.

1. Три студент() нашого факультету взяв() участь у змаганнях із баскетболу. 2. Більшість абітурієнтів з'явил()ся на екзамен вчасно. 3. Ряд підприємств нашого міста працю() щосуботи. 4. Тридцять один дитячий садок Харкова отримав() благодійну допомогу. 5. Усі, хто отримав() читацький квиток, мож() користуватися бібліотекою. 6. Частина працівників університету відпочивав() в санаторіях Криму. 7. Кілька учасників конференції запізнив()ся на її відкриття.

10. Перебудуйте речення з дієприслівниковими зворотами згідно з лексичними і синтаксичними нормами.

1. Готуючися до заняття з математики, знайшовся в мене підручник. 2. Прочитавши лекцію, усе стало нам зрозуміло. 3. Беручи на кафедрі літературу, нас здивував її широкий вибір. 4. Приймаючи участь у конференції, нам

надали можливість виступити з доповіддю. 5. Пишучи текст доповіді, було використано багато літератури. 6. Зустрівшись з другом на вулиці, було вирішено піти на тренування разом.

Тема 3. Стилi мови i мовлення

Практичне заняття № 3 ***Стилi мови i мовлення (2 год.)***

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Стилiстика як наука.
2. Поняття стилю мовлення.
3. Характеристика стилiв мовлення: розмовно-побутового, наукового, офіційно-дiлового, публіцистичного, художнього.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Заповніть таблицю «Стилiстика мови» (за книгою: Пентилюк М. І. Культура мови i стилiстика. Пробний підруч. для гiмназій гуманіт. профiлю (курс лекцій). Київ : Вежа, 1994. 240 с.):

Розділ стилістики мови	Основні засоби	Приклади
Фоностилістика		
Лексична стилістика		
Фразеологічна стилістика		
Словотворча стилістика		
Морфологічна стилістика		
Синтаксична стилістика		

2. Опишіть спільні та відмінні риси наукового й офіційно-ділового стилю. Складіть таблицю.

3. Прочитайте афоризми і поясніть, як у них розкривається поняття стилю:

«Стиль – одяг думок» (Ф. Честерфілд).

«Стиль – як кришталь: від чистоти його залежить блиск» (В. Гюго).

4. З'ясуйте, до якого стилю належить запропонований текст, визначте його мовні особливості. Обґрунтуйте свою думку.

Геній України

Шевченко мав сильних попередників в українській літературі, але, незважаючи на це, він став її справжнім основоположником. Справа не тільки в тому, що в поезії Шевченка заграла всіма тонами звучна й ніжна українська мова. Справа не тільки в тому, що Шевченко ствердив і виховав національну гідність українського народу. Справа не тільки в тому, що Шевченко нагадує своїм універсальним талантом (він був живописцем, драматургом, прозаїком, гравером, філософом, критиком і передовсім – геніальним поетом) таких людей, як Леонардо да Вінчі. Справа насамперед у тому, що завдяки Шевченкові українською мовою були написані твори, які мають як з естетичного, так із ідейного боку світове значення. Тут неможливо не згадати слів Франка, які найточніше визначають суть Шевченка-мислителя й творця: «Він є немов великий факел з українського воску, що світиться найяснішим і найчистішим вогнем європейського поступу...».

Ставши класиком України, Шевченко став «класиком для всіх народів» (Луї Арагон)... Шевченко зробив для української літератури те, що ... Гете для німецької, Шекспір для англійської. Ні, більше. Він підніс

українське письменство до рівня загальнолюдських ідеалів, і тому, як представник нації, що не мала своєї державності, став символом не тільки художнього, але й політичного її суверенітету. Шевченко – одне з найбільших прав України на міжнародну повагу. У цьому праві немає жодного образливого слова для інших націй. Воно все, від початку до кінця, написане любов'ю до всіх народів, до всіх людей на Землі... (Д. Павличко).

5. Випишіть уривки текстів художнього стилю. Визначіть основні риси цього стилю.

6. Побудуйте діалог (4–5 реплік) про пори року, улюблену іграшку, книжку, мультфільм тощо. Поясніть обрані словесні й структурно-організаційні засоби.

7. З поданих речень випишіть у колонку терміни, діалектні та емоційно забарвлені слова. Два слова введіть у такий контекст, який би виявив їх функціонування в іншому (аніж той, із якого вони виписані) функціональному стилі. Яке стилістичне значення цих трьох груп лексики?

1. Легінь був у червоних гачах, які носять гуцули у свято, у довгій домотканій сорочці. За широким чересом, оздобленим дорогими бляшками і прикрашеним дармовисами, стирчала різьблена мідна люлька, плечі закривав сердак, а в руках мав топірець з різьбленим топорищем (Ю. Федькович). 2. Білки – це складні сполуки вуглецю з воднем, киснем, азотом і деякими іншими хімічними елементами (З підручн.). 3. «На добридень, ти моя голубко!» – «На добридень, мій коханий друже!» – «Що ж сьогодні снилось тобі, любко?» – «Сон приснився, та дивненький дуже». – «Що ж за диво снилось тобі, мила?» – «Мені снились білії лелії...» – «Тішся, мила, бо лелія біла – Квітка чистої та любої надії!» (Леся Українка).

4. Усякий механізм, який виконує роботу, повинен звідкись діставати енергію, за рахунок якої ця робота виконується. У найпростіших випадках механізм лише передає механічну роботу від джерела енергії до споживача (З підручн.). 5. Витягалось найкраще лудіння (одежа), нові крашениці, писані кептарі, череси і табівки, багато набивані цвяхом дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна та білосніжна гугля, яку мати обережно несла на ціпку через плече (М. Коцюбинський). 6. Еней в біді, як птвичка в клітці; Запутався, мов рибка в сітку (І. Котляревський).

Тема 4. Техніка мовлення. Засоби логіко-емоційної виразності читання й мовлення

Практичне заняття № 4

Техніка мовлення. Засоби логіко-емоційної виразності читання й мовлення (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Складові частини техніки мовлення: дихання, голос, дикція, орфоепія, наголос.
2. Місце засобів логіко-емоційної виразності в системі виразного читання.
3. Позамовні засоби виразності (поза, жести, міміка).

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Запропонуйте тренувальні вправи для розвитку дихання та артикуляційного апарату (по 2–3 вправи).
2. Підберіть тексти малих фольклорних жанрів, віршовані твори, які, на вашу думку, можна використовувати для тренування голосу.

3. Виразно прочитайте наведені тексти. Перепишіть їх, підкресліть слова, на які падають логічні наголоси. Обґрунтуйте ваш вибір.

Висне небо синє,
Синє, та не те!
Світить, та не гріє
Сонце золоте.

Оголилось поле
Од серпа й коси;
Ніде приліпитись
Крапельці роси (Я. Щоголів).

Мамине свято
Чом сьогодні мама сяє,
Посміхаючись до всіх?
Забарився я – не лас.
В домі скрізь лунає сміх.

Нині в нас велике свято!
Вже у двері стука хтось!
То приніс до мами тато
Запашний букет мімоз!

Що морозиво для мене,
У кіно я не піду!..
Я для тебе, рідна нене,
Перші проліски знайду!

До чола торкнусь губами,
Ніжні квіти їй віддам,
Щоб була довічно мама
І щаслива, й молода (В. Письменна).

4. Перепишіть тексти. Позначте паузи, схарактеризуйте їх за тривалістю (коротка, середня, довга) і за функцією (логічна, психологічна, ритмічна, граматична).

Пішла киця по водицю
Та й упала у криницю.

Біжить котик рятувати,
За вушечко витягати.

Витяг кицю за вухо
Та й посадив, де сухо (Українська народна пісня).

Минув день, минув другий, а потім третій і четвертий, як бачив я востаннє Федю Гуску.

Наче у воду пірнув мій Федя. Розпитував, але ніхто докладно не міг сказати, де він є.

Одні казали – на хутори пішов, другі запевняли – до дядька в гості на храм чкурнув.

І раптом на п'ятий день увечері отримуємо листа. Сидимо ми в кімнаті осередковій, коли це вбігає Ягор Еко (як ми його прозвали), матлає білим конвертом і гукає:

– Братці, лист!

– Од кого?

– Вгадайте!

– Та кажи від кого? – гуртом кинулись до нього, і Ягор вигукнув:

– Од Феді (Юрій Вухналь).

5. Орієнтуючись на знаки партитури тексту, прочитайте уривок із твору Яреми Гояна «Сповідь перед матір'ю»:

• Використайте мелодії злету і спаду (підвищення і пониження голосу), позначені стрілками після слів, у яких змінено мелодії.

Станемо на коліна перед Матір'ю-Україною↑ і помолимось, як Матері↓ Божій.

Станемо на коліна перед Матір'ю↑ і душею засвітимось праведно↓, як на сповіді.

Станемо на коліна перед Україною↑ – і виростемо духом аж до небес↓.

Є на світі одна Україна↑, як тільки одна є в нас мати↑, і їй наша найсвятіша, дитинна любов↓!

• Уповільніть та прискорте темп читання, виявивши гнучкість голосу (уповільнення темпу позначено пунктирною лінією, прискорення – штриховою).

Станемо на коліна перед Матір'ю-Україною і помолимось, як Матері Божій.

Станемо на коліна перед Матір'ю і душею засвітимось праведно, як на сповіді.

Станемо на коліна перед Україною – і виростемо духом аж до небес.

Є на світі одна Україна, як тільки одна є в нас мати, і їй наша найсвятіша, дитинна любов!

• Прочитайте уривок, змінюючи силу голосу (слідкуйте за вказівками в дужках перед реченнями).

(Голосно) Станемо на коліна перед Матір'ю-Україною і помолимось, як Матері Божій.

(Тихіше) Станемо на коліна перед Матір'ю і душею засвітимось праведно, як на сповіді.

(Так само) Станемо на коліна перед Україною – і виростемо духом аж до небес.

(Голосно) Є на світі одна Україна, (тихіше) як тільки одна є в нас мати, (голосно) і їй наша найсвятіша, дитинна любов!

6. Визначте, яким тоном розмовляють із Попелюшкою батько, мачуха, сестри, фея, принц. Слова для довідок: добрий, злий, захоплений, байдужий, грубий,

ніжний, здивований, переляканий, сумний, офіційний, дружній.

Створіть мовленнєву ситуацію (на вибір: батько, мачуха, сестри, фея, принц).

Коментар: два останні завдання потрібно виконувати усно на практичному занятті; удома слід потренуватись.

Змістовий модуль 2

Практичне використання засобів логіко-емоційної виразності читання й мовлення

Тема 5. Читання й розповідання різних за жанрами творів художньої літератури і фольклору

Практичне заняття № 5

Виразне читання в системі професійної педагогічної діяльності (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Поняття виразного читання.
2. Підготовка твору до читання та аналіз його з дітьми:
 - а) літературознавчий аналіз тексту;
 - б) виконавський (дійовий) аналіз тексту.
3. Партитура тексту.
4. Методи виразного читання.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Ознайомтеся з матеріалами лекції П. Білоуса з питань літературознавства за посібником: Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення: навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Ліра-К, 2007. 240 с. (С. 131-140).

На практичному занятті потрібно представити усні повідомлення за кожною частиною. Визначте місце літературознавчого аналізу в процесі підготовки читця до виконання художнього тексту.

2. Розгляньте тексти в партитурі за книгою: Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с. (С. 218-223).

3. Прочитайте поезію П. Тичини «Пастелі». З'ясуйте за словником значення слів «пастель», «пастельний» для розуміння назви тексту.

Доповніть літературознавчий аналіз поезії. Випишіть виражальні засоби художнього мовлення (тропи) (епітети, метафори, персоніфікації) та поетичні фігури синтаксису (риторичні фігури, повтори, алітерації, асонанси), які використовує письменник для творення художніх образів кожної частини поезії. Доберіть ілюстрації до чотирьох частин тексту.

Прослухайте виконання поезії Юрієм Фоменком: https://www.youtube.com/watch?v=G4_0-t9k3LQ

Підготуйте партитуру тексту.

Навчіться виразно читати твір.

Пастелі

I

Пробіг зайчик.
Дивиться –
Світанок!
Сидить, грається,
Ромашкам очі розтулює.

А на сході небо пахне.
Півні чорний плащ ночі
Вогняними нитками сточують.
– Сонце –
Пробіг зайчик.

II

Випив доброго вина
Залізний день.
Розцвітайте, луги! –
: я йду – день –
Пасітесь, отари! –
: до своєї любові – день –
Колисково, колоски!
: удень.
Випив доброго вина
Залізний день.

III

Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.
Навшпиньках підійшов вечір.
Засвітив зорі,
Прослав на травах тумани
І, на вуста поклавши палець, –
Ліг.
Коливалося флейтами
Там, де сонце зайшло.

IV

Укрийте мене, укрийте:
Я – ніч, стара,

Нездужаю.
Одвіку в снах
Мій чорний шлях.
Покладіть отут м'яти,
Та хай тополя шелестить.
Укрийте мене, укрийте:
Я – ніч, стара,
Нездужаю.

Відомості про автора. Павло Григорович Тичина народився 11 січня 1891 р. в селі Піски Чернігівської області. Батько – Григорій Тимофійович Тичина – був вчителем церковної школи. За спогадами Павла: «Батько був чудесним, хоча і суворим чоловіком». Він навчав співати українські пісні». Мати – Марія Василівна – відзначалася сердечністю, добротою. Тичина згадував, що матір вчила дітей бути «чесними в житті й правдивими».

Батькам доводилося постійно економити, і через матеріальні нестатки старші діти залишилися без освіти. Для того, щоб менший син Павло став освіченою людиною, батько віддав його в хор при монастирі в Чернігові. За словами Павла Тичини, «у нього був голос чудовий і слух прекрасний». Раз на тиждень він співав у хорі, а всі останні дні ходив на заняття в Чернігівське училище. Досконало оволодів технікою гри на фортепіано, бандурі, кларнеті.

Навчаючись у Чернігівській духовній семінарії, Тичина проявив здібності до малювання.

Павло Григорович був і талановитим перекладачем. Він вільно володів 15 мовами.

У літературному доробку Павла Тичини є чудові вірші, адресовані дітям: «А я у гай ходила», «Хор лісових дзвіночків». Поет успішно виступив і в ролі казкаря. Написані ним казки «Івасик-Телесик», «Кожум'яка»,

«Дударик» друкувалися в багатьох збірниках, а також виходили окремими книжками.

Особливості світосприймання письменника. Стиль кожного митця насамперед зумовлений його баченням світу. Не випадково П. Тичина вважав своїм духовним батьком Г. Сковороду, адже цілком прийняв і розвинув його світогляд.

Пригадаймо: великий український філософ шукав гармонію форми і змісту, духовного й матеріального; доводив єдність трьох світів – макрокосму (створеного Богом Усесвіту), мікрокосму (людини) і світу символів (це насамперед Біблія), який через видиме показує нам невидиме, через форму – зміст; основою людини є серце, яким рухає любов, отож, щоб бути щасливим, треба лише пізнати в собі цю основу й нею жити.

Усі ці ідеї пульсують і в поезії П. Тичини, тільки по-своєму висловлені. Ключова його надія – про всезагальну єдність, взаємопов’язаність буття. Ще давні східні мудреці казали: не можна навіть зірвати квітку, щоб при цьому не потривожити зорі. Така вихідна точка осмислення світу характерна майже для всіх геніїв людства, отже, засвідчує належність П. Тичини до цієї славетної когорти.

Силою впорядкування, творчою серцевиною цілісного Всесвіту (антихаосу) є світлоритм, тобто знову ж таки поєднання зорової та звукової гармонії, як стисло та емко сказав сам П. Тичина, – «космічний оркестр». Якщо людина хоче бути щасливою, вона має стати гармонійною часткою «космічного оркестру». Трагізм же людського життя, зло у світі виростає з того, що ми розриваємо, протиставляємо світло й ритм (форму й зміст, видиме матеріальне й невидиме духовне), абсолютизуємо щось одне, відкидаючи при цьому друге.

Специфіка авторського стилю. Основоположний у творчості П. Тичини символізм поетичної мови. Майже

кожне слово в його текстах – символічний натяк на те, що прямо висловити не сила, бо воно незбагненне, неохопне, неказанне чи невловимо-мінливе. П. Тичина поділяє ідеї західного імпресіонізму й символізму, за якими творчість має бути незалежною від політики й ідеологій, вільною від ролі служниці злобі дня. Але він і не цурається живої, повсякденної, актуальної проблематики, розглядає у своїй символіці конкретне, минуще крізь призму універсального, вічного. У цьому – секрет її безсмертя, насущності в кожному епоху.

Дата написання твору «Пастелі». 1917 р.

Збірка. «Сонячні кларнети».

Жанр. пейзажна, філософська лірика.

Тема. Зображення доби в чотирьох її частинах.

Ідея. Кожна частина доби – ранок, день, вечір, ніч – прекрасна по-своєму і створює особливий настрій; вони ж символізують «добу» існування людини: дитинство, молодість, зрілість і старість.

Система віршування. Своєрідне тичинівське ритмізоване віршування, близьке до тонічного (ритм забезпечує більш-менш однакова кількість наголосів у віршових рядках).

Римування. Відсутнє.

Композиція. Автор поділив поезію на чотири частини, кожна з яких описує відповідну частину доби: I – ранок, II – день, III – вечір, IV – ніч.

Художні засоби.

Частина I

Персоніфікація:

Епітети:

Метафори:

Повтор:

Риторичні фігури:

Частина II

Персоніфікація:

Епітети:

Метафори:

Повтор:

Риторичні фігури:

Частина III

Персоніфікація:

Метафори:

Повтор:

Асонанс:

Алітерація

Частина I

Персоніфікація:

Епітети:

Метафори:

Повтор:

Риторичні фігури:

Алітерація:

Підсумки. У творі Павло Тичина зумів «оживити» чотири частини доби: ранок, день, вечір і ніч. Поезія має назву «Пастелі», оскільки автор майстерно поєднав мистецтво слова й мистецтво живопису, тому, читаючи вірш, здається, що бачиш яскраву барвисту картину.

Письменник відтворює синестезійні образи (поєднання звуку, кольору, запаху: «півні чорний плащ ночі вогняними нитками сточують», «коливалося флейтами там, де сонце зайшло», «небо пахне»). Окрім звичайних частин доби, можна простежити і зображення «доби» людини – її дитинство, молодість, зрілість і старість.

Лабораторне заняття № 1 ***Читання оповідань для дітей (2 год.)***

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Оповідання як літературний жанр. Види оповідань.
2. Особливості читання оповідань.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Ознайомтесь із біографією В. Сухомлинського.
2. Підготуйтеся до виразного читання оповідання В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти».

Прослухайте аудіозаписи:

<https://youtu.be/Y26wYkdPMFA>;

<https://youtu.be/Y28RyIP2Y-Q>.

Складіть план тексту.

Підготуйте партитуру оповідання (підкресліть слова, на які падають логічні наголоси; позначте паузи; підвищення і пониження голосу; уповільнення та прискорення темпу; зміну сили голосу (вказівки в дужках перед вагомими за змістом реченнями – «голосно», «тихіше»)). Також поміркуйте над особливостями тону (сумний, здивований, співчутливий).

Як Сергійко навчився жаліти

Маленький хлопчик Сергійко гуляв біля ставка. Він побачив дівчинку, що сиділа на березі.

Коли Сергійко підійшов до неї, вона сказала:

– Не заважай мені слухати, як хлюпають хвилі. Сергійко здивувався. Він кинув у ставок камінець. Дівчинка запитала:

– Що ти кинув у воду? Сергійко ще більше здивувався.

– Невже ти не бачиш? Я кинув камінець. Дівчинка сказала:

– Я нічого не бачу, бо я сліпа.

Сергійко від подиву широко відкрив очі й довго дивився на дівчинку.

Так, дивуючись, він і додому прийшов. Він не міг уявити: як це воно, коли людина нічого не бачить?

Настала ніч. Сергійко ліг спати. Він заснув з почуттям подиву.

Серед ночі Сергійко прокинувся. Його розбудив шум за вікном. Шумів вітер, в шибки стукав дощ. А в хаті було темно.

Сергійкові стало страшно. Йому пригадалася сліпа дівчинка. Тепер хлопчик уже не дивувався. Його серце стиснув жаль.

Як же вона, бідна, живе в отакій темряві?!

Сергійкові хотілося, щоб скоріше настав день. Він піде до сліпої дівчинки. Не дивуватиметься більше. Він пожаліє її.

3. Підберіть прислів'я і приказки про доброту.

Лабораторне заняття № 2
Розповідання української народної казки (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Казка як літературний жанр. Види казок.
2. Особливості виконання казки.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Підготуйтеся до розповідання української народної казки «Рукавичка».

Прослухайте аудіозапис:

<https://youtu.be/3x5RXBftsGs>.

Доберіть різні інтонаційні відтінки для відтворення мовлення дійових осіб.

Складіть план тексту.

Рукавичка

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку.

От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже:

– Тут я буду жити!

Коли це жабка плигає та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка. А ти хто?

– Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!

От уже їх двоє. Коли біжить зайчик. Прибіг до рукавички та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти хто?

– А я зайчик-побігайчик. Пусти і мене!

– Іди!

От уже їх троє.

Коли це біжить лисичка – та до рукавички:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?
– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?
– А я лисичка-сестричка. Пустіть і мене!
– Та йди!
Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик – та й собі до рукавички, питається:
– А хто-хто в цій рукавичці живе?
– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?
– Та я вовчик-братик. Пустіть і мене!
– Та вже йди!
Уліз і той. Уже їх п'ятеро.
Де не взявся – біжить кабан.
– Хро-хро-хро! А хто-хто в цій рукавичці живе?
– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?
– Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!
– Оце лихо! Хто не набреде – та все в рукавичку!
Куди ж ти тут улізеши?
– Та вже влізу, – пустіть!
– Та що вже з тобою робити, – йди!
Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать кущі, вилазить ведмідь – та й собі до рукавички, реве й питається:
– А хто-хто в цій рукавичці живе?
– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?
– Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустіть і мене!
– Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?
– Та якось будемо.

– Та вже йди, тільки скрасчку! Уліз і ведмідь, – семеро стало.

Та так вже тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся, – нема рукавички. Він тоді назад – шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла-бігла, бачить – лежить рукавичка і ворухиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички, – так усі й порозбігалися лісом.

Прийшов дід та й забрав рукавичку.

2. Підберіть прислів'я і приказки, що відображають мораль казки.

Лабораторне заняття № 3

Розповідання віршів для дітей, малих фольклорних форм (2 год.)

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Особливості виконання поетичних творів.
2. Робота з текстами малих фольклорних жанрів.

II. Завдання до лабораторного заняття:

1. Підготуйтеся до виразного читання віршів для дітей (на вибір): Платон Воронько «Їжачок-хитрячок», Марійка Підгірянка «Святий Миколаю», Павло Тичина «А я у гай ходила», Олександр Олесь «Пташка», Тарас Шевченко «Зацвіла в долині», «Садок вишневий», Леся Українка «На зеленому горбочку», Сидір Воробкевич «Мово рідна, слово рідне», Наталя Забіла «Жовтень», «Білі котики».

Ознайомтесь із наведеними нижче пам'ятками.

Як навчитися виразно читати вірші

1. Вдумливо прочитати вірш.
2. З'ясувати значення невідомих слів.
3. За змістом та ідеєю твору підібрати настрій, із яким будете читати текст.
4. У кожному рядку визначити (підкреслити олівцем) стрижневе слово, тобто слово, на яке падає логічний наголос (слово, яке потрібно інтонаційно голосом виокремити, тому що воно найвагоміше в рядку чи реченні).
5. Позначити олівцем паузи: кома – ледь помітна пауза (/); двокрапка й тире – помітна пауза (//); крапка – явна пауза з інтонацією завершеності (///).
6. Над необхідними словами поставити стрілки, що вказують на тон читання (підвищення тону – ↗ ; зниження тону – ↘ ; рівний тон – →).
7. Прочитати кілька разів вірш із дотриманням вимог усіх позначок.
8. Читаючи вірш, уявити картини, які озвучуєте, запам'ятати їх послідовність, із відповідним темпом передавати їх.
9. Вивчити вірш напам'ять, виразно прочитати його своїм близьким і з'ясувати, що вони рекомендують для кращого виконання твору.

Пам'ятка декламатора

1. До читання напам'ять повторити про себе текст вірша.
2. Перед тим, як декламувати, зайняти зручну й правильну позу (стати рівно, розправити плечі, набрати потрібну кількість повітря).
3. Назвати автора й твір.

4. Читання вірша можна супроводжувати жестами, проте рухи рук мають бути стриманими, щоб не втомлювати й відволікати слухача.
5. Не поспішати під час читання, набирати повітря рівними частинами під час пауз.
6. Не варто занадто голосно читати вірш, оскільки майстерність у читанні художнього твору визначається передусім темпом, інтонацією, дотриманням пауз, настроєм, а також мімікою, жестами та ін.

2. Вивчіть напам'ять прислів'я і приказки, загадки, скоромовки (по три тексти кожного фольклорного жанру).

Тема 6. Публічні виступи, їх жанри

Практичне заняття № 6 ***Публічні виступи, їх жанри (2 год.)***

Контрольні питання:

I. Теоретична частина:

1. Публічний виступ. Жанри сучасного публічного мовлення.
2. Загальні вимоги до публічного виступу та специфіка його структури.
3. Підготовка публічного виступу.
4. Врахування особливостей аудиторії.
5. Вимоги до особистості оратора.

II. Завдання для самостійної роботи:

1. Розробіть пам'ятку на тему: «Як перебороти страх і невпевненість перед публічним виступом».

Опрацюйте для цього підрозділ «9.8. Прийоми боротьби з хвилюванням під час виступу» за книгою: Бондаренко В. В. Риторика. Харків : Вид-во ХНАДУ, 2008.

– 121 с. URL : <https://buklib.net/books/36778/> (дата звернення: 03.08.2023).

2. Розробіть схему «Структура професійної публічної промови». Прокоментуйте запропоновані в ній частини.

3. Сформулюйте десять правил успішного публічного виступу. Прокоментуйте кожне з них.

4. Проаналізуйте висловлювання і дайте характеристику таким якостям промови, як стислість, доцільність, надмірність.

Софокл писав: «Багато говорити і багато сказати не є одне й те саме».

Цицерон повторював: «Найвеличніша з чеснот оратора – не тільки сказати те, що треба, але й не сказати того, що не треба».

5. Наведіть приклади одного з видів жанрів публічних виступів: доповідь (політична, наукова, ділова), промова (розважальна, інформаційна, вітальна, агітаційна), виступ, повідомлення.

6. Уявіть, що вам доведеться виступити перед випускниками загальноосвітньої школи з агітаційною промовою «Ваш найкращий вибір – РДГУ, спеціальність “Дошкільна освіта”». Розробіть аргументацію цієї теми – тези. Виділіть головні (сильні) аргументи та другорядні (слабкі).

ІНДЗ

1. Підготуйте текст публічного виступу і презентацію до нього (за допомогою сервісу Weppik).

2. Запишіть відео з виразним читанням твору (на власний вибір).

ТЕСТИ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Змістовий модуль 1

Теоретичні засади культури мовлення та виразного читання

1. *Культура мови – це:*

- 1) галузь мовознавства, що займається утвердженням (кодифікацією) норм на всіх мовних рівнях;
- 2) лінгводидактична наука, яка вивчає стан і статус норм сучасної української мови в конкретну епоху та рівень лінгвістичної компетенції сучасних мовців, соціальний та особистісний аспекти їх культуромовної діяльності;
- 3) культура володіння словом, обмін повідомленнями з найвищою ефективністю; це система знань, умінь і навичок для осмислення ситуацій, породження і сприйняття висловлення.

2. *Літературна мова – це:*

- 1) різновид національної мови, вживання якого обмежене територією чи соціальною групою людей;
- 2) унормована, загальноприйнята форма національної мови. Вона не протиставляється національній мові, бо, узагальнюючи засоби виразності загальнонародної мови і будучи найвищим досягненням культури мовлення народу, відіграє у складі національної провідну роль, виступає важливим чинником консолідації нації;
- 3) мова сучасних засобів масової інформації, ділового спілкування, науки, освіти, художньої творчості, розмовного стилю.

3. *У чому полягає суть комунікативної функції мови?*

- 1) мовні одиниці, передусім слова, слугують назвами предметів, процесів, якостей, кількостей, ознак тощо;

- 2) мова використовується для комунікації – інформаційного зв'язку між членами суспільства;
- 3) за допомогою мови людина пізнає світ.

4. *Норма літературної мови – це:*

- 1) сукупність правил правопису;
- 2) впорядкування, очищення літературної мови від усього, що суперечить її природі, і опанування всього, що мову збагачує;
- 3) сукупність загальноприйнятих правил, якими користуються мовці в усному і писемному мовленні.

5. *Установіть відповідність між видом норм літературної мови та визначенням:*

- 1) орфоепічні;
- 2) акцентуаційні;
- 3) лексичні;
- 4) словотворчі;
- 5) морфологічні;
- 6) синтаксичні;
- 7) стилістичні;

а) встановлюють закони щодо доречності вибраних мовних засобів залежно від умов спілкування і стилю;

б) правила побудови словосполучень і речень, тобто правильне поєднання слів за змістом у відповідних граматичних формах;

в) охоплюють правила утворення та поєднання граматичних форм слова;

г) правильне вживання морфем і утворення нових слів за наявними в мові словотвірними моделями;

г) обґрунтовують вживання слів у властивому для них значенні;

д) передбачають уміння правильно наголошувати слова;

е) сукупність правил належної вимови звуків і звукосполучень під час мовлення.

6. Установіть відповідність між типом словників і визначенням:

- 1) енциклопедичні;
- 2) лінгвістичні.

а) словники, у яких представлено інформацію про слова (тлумачення прямих і переносних значень слів, з'ясування семантичних відношень між словами (синонімічних, антонімічних), відомості про написання, вимову або походження);

б) словники, у яких наведено відомості про позначувані словами явища і предмети, а також наукові поняття, біографічні довідки про окремих осіб, відомості про населені пункти, країни, різні події тощо.

7. Стилїстика – це:

- 1) наука, яка займається відбором виражальних засобів мови для їх функціонування у мовленні залежно від мети висловлювання та мовленнєвої ситуації;
- 2) наука, яка вивчає лексичний склад мови;
- 3) наука про функціональні стилі мовлення.

8. Установіть відповідність між стилем і його характерними ознаками:

- 1) науковий;
- 2) офіційно-діловий;
- 3) публіцистичний.

а) популярний, простий виклад, який орієнтований на швидке сприймання повідомлень; спрямованість на новизну, динамічність, інформативність; наявність

політичної, морально-етичної оцінки того, про що написано або сказано; наявність авторської оцінки;
б) нейтральність, інформативність, об'єктивність, логічна послідовність, узагальненість, точність, лаконічність, використання загальнонаукової та спеціальної термінології, вживання абстрактних (часто іншомовних) слів у прямому значенні;
в) стандартність, уніфікованість, логічність, достовірність, точність, стислість, документальність, переконливість, емоційна нейтральність, уживання літературної лексики активного складу, термінів, особливо адміністративно-канцелярських та суспільно-політичних; формул, мовних і текстових стандартів, штампів.

9. Техніка мовлення (виразного читання) – це:

- 1) сукупність методів і прийомів, за допомогою яких досягається передбачуваний змістовий та естетичний вплив виголошеного тексту.;
- 2) дихання, голос, дикція, орфоепія, наголос;
- 3) правильна, виразна артикуляція, засіб якісного розрізнення звуків мовлення.

10. Засоби логіко-емоційної виразності читання й мовлення – це:

- 1) сукупність органічно пов'язаних між собою компонентів виразності, без осмислення і врахування яких неможливо передати логічного та емоційного (внутрішнього, психологічного) змісту мовлення;
- 2) поза, жести, міміка;
- 3) органічна єдність пауз, логічної та емоційної функції наголосів, мелодики, темпу, ритму і голосового тембру.

Змістовий модуль 2

Практичне використання засобів логіко-емоційної виразності читання й мовлення

1. Літературознавчий аналіз тексту передбачає:

- 1) визначення ідейно-виховної та художньо-естетичної цінності твору;
- 2) окреслення завдань читця й аналізу твору з дітьми;
- 3) розкриття наскрізної словесної дії твору та основних етапів її розвитку.

2. Партитура – це:

- 1) графічне відтворення образів художнього твору;
- 2) програма дій виконавця будь-якого тексту, складена за допомогою загальноприйнятих умовних знаків;
- 3) графічне позначення системи художніх образів твору.

3. Установіть відповідність між методом виразного читання і визначенням:

- 1) розповідний;
- 2) ораторський;
- 3) пісенний;
- 4) монотонний;
- 5) речитатив;

а) поєднання співу і декламації; наспівна декламація, заснована на емоційно забарвлених мовних інтонаціях, підвищеннях і пониженнях голосу, паузах;

б) характеризується дотриманням однакового темпу, інтонації, сили голосу, висоти, звучності впродовж читання цього фрагменту тексту з метою його смислового увиразнення під час декламування всього

твору;

в) найбільш делікатний, ніжний за ефектом впливу на слухача; застосовується для читання ліричних текстів;

г) найчастіше застосовують промовці в публічних виступах перед широкою аудиторією, підпорядковуючи словесну дію чіткій меті – переконати слухача в правильності своїх слів; інтонація – урочиста, пафосна, заклична; цей метод визначальний для читання текстів гімнів, од, героїчних поем; іноді його застосовують для декламування саркастичних і сатиричних фрагментів чи самих творів;

г) використовується читцем для декламування текстів епічних, ліро-епічних; цим методом послуговуються для озвучення таких жанрів: байки, повісті, роману, оповідання, новели, статті, уривків із поем тощо; домінує інтонація оповіді.

4. Фольклор – це:

- 1) твори, авторство яких достовірно відомо;
- 2) вид мистецтва, що реалізується в письмовій формі та відображає внутрішній світ людини в системі суспільних відносин у конкретний історичний період;
- 3) особлива форма усної народної творчості, яка в словесних образах передає узагальнені уявлення про устрій світу і людської спільноти.

5. Оповідання – це:

- 1) невеликий художній твір, у якому подано словесний малюнок подій, пов'язаних із життям і діяльністю людей, або словесно змальована природа;
- 2) літературний твір, написаний невіршованою мовою;
- 3) прозовий твір про вигаданих осіб та події.

6. Установіть відповідність між методом виразного читання і визначенням:

- 1) поезія;
- 2) байка;
- 3) драма;

а) один із трьох літературних родів, який відображає життя в діях літературний твір, побудований у формі діалогу чи полілогу дійових осіб без авторської мови;

б) ритмічна словесна творчість, відмінна від прози; віршовані твори певного автора, нації чи епохи;

в) невеличкий, здебільшого віршований повчально-гумористичний чи сатиричний твір з алегоричним змістом, у якому людське життя відтворюється або в образах тварин, рослин і речей, або зведене до простих і умовних стосунків.

7. Риторика – це:

- 1) основний розділ стилістики;
- 2) наука, яка досліджує ораторське мистецтво, майстерність публічного виступу перед певною аудиторією;
- 3) красномовство.

8. Виступ можна вважати публічним тоді, коли він:

- 1) відбувається безпосередньо перед досить великою й організованою аудиторією слухачів;
- 2) має форму полілогу;
- 3) наперед анонсований;
- 4) прізвище оратора, його посада і тема не доведені до слухачів заздалегідь.

Необхідно обрати два варіанти відповідей.

9. Установіть відповідність між методом виразного читання і визначенням:

- 1) доповідь;
- 2) повідомлення;
- 3) виступ;
- 4) лекція;
- 5) бесіда;

а) розгорнутий, наперед продуманий оратором діалог зі слухачами;

б) зв'язний розгорнутий науковий або науково-популярний виклад якого-небудь питання;

в) стисле, як правило, підготовлене повідомлення, під час обговорення якого-небудь наперед оголошеного питання (зазвичай, триває 3–5 хвилин);

г) короткий за тривалістю (5–10 хвилин) виступ, у якому розглядається одне питання чи проблема;

ґ) заздалегідь підготовлене розгорнуте повідомлення на конкретну тему (зазвичай, наукову, виробничу, політичну).

10. Публічний виступ має таку структуру:

- 1) вступ, основна частина, висновки;
- 2) вступ, аргументи, висновки;
- 3) вступ, дискусія, висновки.

ПЕРЕЛІК ТВОРІВ ДЛЯ ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ

Ранній вік (третій рік життя)

1. Вивчити напам'ять

Фольклор

«Кую, кую чобіток»

Кую, кую чобіток,
Подай, бабо, молоток,
Не подаси молоток –
Не підкую чобіток!

«Печу, печу хлібчик»

Печу, печу хлібчик
Дітям на обідчик.
Меншенькому – менший,
Більшенькому – більший.
Шусть у піч!
Шусть у піч!
Саджай – виймай,
Саджай – виймай.
Ріжу, ріжу
Я, куштую, – гам!

«Вийди, вийди, сонечко»

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зілячко,
На наше подвір'ячко.
На весняні квіточки,
На маленькі діточки,

Там вони граються,
Тебе дожидаються.

«Котику сіренький»

Котику сіренький,
Котику біленький,
Котку волохатий,
Не ходи по хаті,
Не ходи по хаті,
Не буди дитяти.
Дитя буде спати,
Котик воркотати.
Ой на ката воркота,
На дитину дрімота.
А-а, а-а, а-а, я!

Твори українських письменників

Платон Воронько «Їжачок-хитрячок»

Їжачок-хитрячок
Із голок та шпичок
Пошив собі піджачок.
І у тому піджачку
Він гуляє по садку.
Натикає на голки
Груші, яблука, сливки.
І до себе на обід
Він скликає цілий рід.

Марійка Підгірянка «Святий Миколаю»

Святий Миколаю,
Прийди до нас з раю,

Принеси нам дари
Кожному до пари.

Цукерки смачненькі,
Булочки пухкенькі,
Книжечок багато
Читати у свято.

2. Навчитись переказувати

Фольклор

«Курочка ряба»

Жив собі дід та баба, та була в них курочка ряба. Знесла курочка яєчко. Та не просте – золоте. Дід бив, бив – не розбив. Баба била, била – не розбила. Бігла мишка, хвостиком зачепила. Яєчко покотилося та й розбилося. Дід плаче. Баба плаче. А курочка кудкудаче:

– Не плачте, діду! Не плачте, бабо! Знесу я вам яєчко. Та не золоте, а просте.

«Рукавичка»

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку.

От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже:

– Тут я буду жити!

Коли це жабка плигає та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка. А ти хто?

– Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!

От уже їх двоє. Коли біжить зайчик. Прибіг до рукавички та й питає:

– А хто-хто в цій рукавичці?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти хто?

– А я зайчик-побігайчик. Пустіть і мене!

– Іди!

От уже їх троє.

Коли це біжить лисичка – та до рукавички:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

– А я лисичка-сестричка. Пустіть і мене!

– Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик – та й собі до рукавички, питається:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?

– Та я вовчик-братик. Пустіть і мене!

– Та вже йди!

Уліз і той. Уже їх п'ятеро.

Де не взявся – біжить кабан.

– Хро-хро-хро! А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?

– Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустіть і мене!

– Оце лихо! Хто не набреде – та все в рукавичку!

Куди ж ти тут улізеш?

– Та вже влізу, – пустіть!

– Та що вже з тобою робити, – йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать куці, вилазить ведмідь – та й собі до рукавички, реве й питається:

– А хто-хто в цій рукавичці живе?

– Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігачик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?

– Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрідь. Пустить і мене!

– Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

– Та якось будемо.

– Та вже йди, тільки скраєчку! Уліз і ведмідь, – семеро стало.

Та так вже тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся, – нема рукавички. Він тоді назад – шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла-бігла, бачить – лежить рукавичка і ворухиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички, – так усі й порозбігалися лісом.

Прийшов дід та й забрав рукавичку.

Молодий дошкільний вік (четвертий рік життя)

1. Вивчити напам'ять

Фольклор

«Павлику-равлику»

Павлику-равлику,
Вистав свої ріжки,
Тобі два, мені два,
Поділимось обидва.

«Я маленький пастушок»

Я маленький пастушок
Загорнувся в кожушок
На скрипочку граю,
Вас усіх вітаю.

А ви, люди, чуйте,
Коляду готуйте –
Яблучка, горішки
Дітям для потішки.

Твори українських письменників

Павло Тичина «А я у гай ходила»

А я у гай ходила
по квітку ось яку!
А там дерева – люлі.
І все отак зозулі:
ку-
ку!

Я зайчика зустріла,
дрімав він на горбку.
Була б його спіймала –
Зозуля ізлякала:
ку-
ку.

Олександр Олесь «Пташка»
«Про що, пташко, нам співаєш
Пісню голосну?» –
«Я співаю всьому світу
Пісню про весну.

Про її квітки пахучі,
Про сади, гаї...
Раджу я і вам співати,
Дітоньки мої».

2. Навчитись переказувати

Фольклор

«Коза-дереза»

Були собі дід та баба. Поїхав дід на ярмарок та й купив собі козу. Привіз її додому, а рано на другий день посилає дід старшого сина ту козу пасти. Пас, пас хлопець її аж до вечора та й став гнати додому. Тільки до воріт став доганяти, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізенько моя мила, кізенько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От дід розсердився на сина, що він погано худоби доглядає, та й прогнав його.

На другий день посилає другого сина – меншого. Пас, пас хлопець козу аж до вечора та й став гонити додому. Тільки став до воріт доганяти, а дід став на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізенько моя мила, кізенько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От дід і того сина прогнав.

На третій день посилає вже жінку. От вона погнала козу, пасла весь день; ввечері стала доганяти до двору, а дід уже стоїть на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізенько моя мила, кізенько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні дідусю, я й не пила, я й не їла: бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От дід прогнав і бабу.

На четвертий день погнав він уже сам козу, пас увесь день, а ввечері погнав додому і тільки надігнав на дорогу, а сам навпростець пішов; став на воротях у червоних чоботях та й питається:

– Кізенько моя мила, кізенько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

– Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки й їла!

От тоді дід розсердився, пішов до коваля, висталив ніж, став козу різати, а вона вирвалася та й утекла в ліс. У лісі бачить коза зайчикову хатку, – вона туди вбігла та й заховалася на печі.

От прибігає зайчик, коли чує – хтось є в хатці. Зайчик і питається:

– А хто, хто в моїй хатці?

А коза сидить на печі та й каже:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету,–

Тут тобі й смерть.

От зайчик злякався, вибіг із хатки, сів під дубком.

Сидить та й плаче. Коли йде ведмідь та й питається:

– Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені, ведмедику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А ведмідь:

– От я його вижену! Побіг до хатки:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –

Тут тобі й смерть!

Ведмідь і злякався.

– Ні, – каже, – зайчику-побігачику, не вижену – боюсь.

От ізнов пішов зайчик, сів під дубком та й плаче.

Коли йде вовк і питається:

– А чого це ти, зайчику-побігачику, плачеш?

– Як же мені, вовчику-братику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А вовк:

– От я його вижену!

– Де тобі його вигнати! Тут і ведмідь гнав, та не вигнав.

– Отже, вижену.

Побіг вовк до хатки та й питається:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –
Тут тобі й смерть!
Вовк і злякався.

– Ні, – каже, – зайчику-побігайчику, не вижену – боюсь.

Зайчик ізнов пішов, сів під дубком та й плаче.
Коли біжить лисичка, побачила зайчика та й питається :

– А чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені, лисичко-сестричко, не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А лисичка:

– От я його вижену!

– Де тобі, лисичко, його вигнати! Тут і ведмідь гнав – не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, а то ти!

– Отже, вижену.

Побігла лисичка до хати та:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –

Тут тобі й смерть!

От лисичка теж злякалась.

– Ні, – каже, – зайчику-побігайчику, не вижену – боюсь.

Пішов зайчик, сів під дубком та й знову плаче.
Коли це лізе рак-неборак та й питається:

– Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А рак:

– От я його вижену!

– Де тобі його вигнати! Тут ведмідь гнав, та не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, і лисиця гнала, та не вигнала, а то ти!

– Отже, вижену!

От поліз рак у хатку та й питається:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А коза з печі:

– Я, коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –

Тут тобі й смерть!

А рак усе лізе та лізе, виліз на піч та:

– А я, рак-неборак,

Як ущипну, – буде знак!

Та як ущипне козу клешнями!.. Коза як замакає, та з печі, та з хати – побігла, тільки видно! От тоді зайчик радий, прийшов у хатку та так уже ракові дякує. Та й став жити в своїй хатці.

3. Навчитись виразно читати

Твори українських письменників

Іван Франко «Лисичка і Журавель»

Лисичка з Журавлем дуже заприятелювали. От Лисичка і кличе Журавля до себе в гості:

– Приходь, Журавлику! Приходь, любчику! Чим хата багата, тим і вгощу.

Іде Журавель на прошений обід, а Лисичка наварила кашки з молочком, розмазала тоненько по тарілці та й поставила перед Журавлем.

– Призволяйся, не погордуй. Сама варила.

Журавель стук, стук дзьобом – нічого не спіймав. А Лисичка тим часом лиже та й лиже кашку, аж поки сама всієї не з’їла.

А коли кашки не стало, вона й говорить:

– Вибачай, кумочку, більше не маю чим угощати.

– Спасибі й за те, – пісним голосом промовив Журавель. – А ти б, Лисичко, до мене завтра в гості прийшла.

– Добре, Журавлику, прийду, чому не прийти, – каже Лисичка.

Другого дня приходять Лисичка, а Журавель наварив м’яса, буряків, квасольки, картопельки. Покришив дрібненько, склав у високий глечик з вузькою шийкою та й поставив на столі перед Лисичкою.

– Їж, кумонько. Не погордуй, любя моя, – припрошує Журавель.

Нюхає Лисичка – смачно пахне. Встромляє голову в глечик – не йде голова. Пробує лапкою – не витягне. Крутиться Лисичка, скаче навколо глечика, а Журавель їсть собі шматочок за шматочком, поки всього не виїв.

– Вибач, любонько, – каже, випорожнивши глечика, – чим хата багата, тим і рада, а більше на цей раз нічого немає.

Розсердилася Лисичка, навіть не подякувала за гостинність. Вона, бачите, думала, що на цілий тиждень наїється, а тут прийшлося додому йти, облизня спіймавши. Відтоді й зареклася Лисичка з Журавлями приятелювати.

Середній дошкільний вік (п'ятий рік життя)

1. Вивчити напам'ять

Фольклор

«Йди, іди, дощику»

Йди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В полив'янім горщику!
Йди, іди, дощику,
Цебром, відром, дійницею
Над нашою пашницею!
Йди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику!

«Котилася торба з високого горба»

Котилася торба
З високого горба.
А в тій торбі
Хліб-паляниця,
З ким захочеш,
З тим поділися.

Твори українських письменників

Тарас Шевченко «Зацвіла в долині»

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
Любо, любо стало,

Пташечка зраділа
І защебетала.
Почула дівчина,
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.

Леся Українка «На зеленому горбочку»

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку,
Притулилася хатинка,
Мов маленькая дитинка
Стиха вийшла виглядати,
Чи не вийде її мати.
І до білої хатинки,
Немов мати до дитинки,
Вийшло сонце, засвітило
І хатинку звеселило.

Наталія Забіла «Жовтень»

Подивись: на видноколі
мов змінилися ліси.
Хто це їх у жовтий колір
так барвисто покрасив?

Ось край річки жовті клени
і берези золоті.
Лиш ялиночки зелені
залишилися в самоті.

І пишаються дерева

золотим своїм вбранням.
– Це якийсь маляр, напевно,
догодити хоче нам.

А маляр цей –
місяць Жовтень –
у відерцях чарівних
жовту фарбу перебовтав
і розбризкує по них.

2. Навчитись переказувати

Фольклор

«Пан Коцький»

В одного чоловіка був кіт старий, що вже не здужав і мишей ловити. От хазяїн його взяв та й вивіз у ліс, думає: «Нащо він мені здався, тільки дурно буду годувати, – нехай лучче в лісі ходить».

Покинув його й сам поїхав.

Коли це приходить до кота лисичка та й питає його:

– Що ти таке?

А він каже:

– Я – пан Коцький.

Лисичка й каже:

– Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду.

Він і згодився. Веде його лисичка до своєї хати, – так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

От якось зайчик побачив лисичку та й каже їй:

– Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на досвітки.

А вона йому:

– Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве.

Заєць розказав за пана Коцького вовкові, ведмедеві, дикому кабанові.

Зійшлися вони до купи, стали думати, як би побачити пана Коцького, – та й кажуть:

– А зготуймо обід!

І взялися міркувати, кому по що йти. Вовк каже:

– Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ.

Дикий кабан каже:

– А я піду по буряки і картоплю.

Ведмідь:

– А я меду принесу на закуску.

Заєць:

– А я капусти.

От роздобули всього, почали обід варити. Як зварили, почали радитись, кому йти кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь каже:

– Я не підбіжу, як доведеться тікати.

Кабан:

– А я теж неповороткий.

Вовк:

– Я старий уже і трохи недобачаю.

Тільки зайчикові й приходитьсья.

Прибіг заєць до лисиччиної нори, коли це лисичка вибігає, дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його:

– А чого ти прийшов?

Він і каже:

– Просили вовк, ведмідь, дикий кабан, і я прошу, щоб ти прийшла зі своїм паном Коцьким на обід.

А вона йому:

– Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве.

Прибігає зайчик назад та й хвалиться:

– Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, то розірве нас.

Вони й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан заривається у хмиз, а зайчик лізе в кущ.

Коли це веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до столу, а він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

– Ма-у!.. Ма-у!.. Ма-у!..

А ті думають: «От вражого батька син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!»

Виліз пан Коцький на стіл та почав їсти, аж за ушима лящить. А як найвсь, то так і простягсь на столі.

А кабан лежав близько столу в хмизі, та якось комар і вкусив його за хвіст, а він так хвостом і крутнув; кіт же думав, що то миша, та туди, та кабана за хвіст. Кабан як схопиться, та навтіки!

Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево та й подерся туди, де ведмідь сидів.

Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й дерево не здержало – так він додолу впав – гуп! – та просто на вовка, – мало не роздавив сердешного.

Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко. Заець і собі за ними – забіг не знає куди... А потім посходились та й кажуть:

– Такий малий, а тільки-тільки нас усіх не поїв!

3. Навчитись виразно читати

Твори українських письменників

Василь Сухомлинський «Фіалка і бджілка»

Подружили бджілка і фіалка. Фіалка в полі дивилась на світ своїм радісним фіолетовим оком. А

бджілка жила у вулику. Багато разів на день прилітала бджілка до фіалки – брала пилок і нектар. Раділа фіалка своїй подрузі.

Та ось прилетіла бджілка, дивиться, а фіалка закрила свою квітку, схилила журливо голівку.

– Чому це ти, фіалко, зажурилася, чому квітку свою закрила? – питає бджілка.

– Ой, лети, бджілко, додому, бо негода наближається. Буде великий дощ.

Прилетіла бджілка додому. І справді, пішов дощ.

Старший дошкільний вік (шостий рік життя)

1. Вивчити напам'ять

Фольклор

«Нова радість стала»

Нова радість стала, яка не бувала:

Над вертепом звізда ясна на весь світ засіяла.

Де Христос родився, з Діви воплотився,

Як чоловік, пеленами убого повився.

Пастушки з ягнятком перед тим дитятком

На колінця припадають, Царя-Бога вихваляють.

– Ой ти, Царю, Царю, небесний Владарю,

Даруй літа щасливії цього дому господарю.

Цього дому господарю і цій господині,

Даруй літа щасливії нашій славній Україні!

«Ходить гарбуз по городу»

Ходить гарбуз по городу
Питається свого роду:
«Ой, чи живі, чи здорові
Всі родичі гарбузові?»

Обізвалась жовта диня,
Гарбузова господиня:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізувались огірочки,
Гарбузові сини й дочки:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізвалась морковиця,
Гарбузова сестриця:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізувались буряки,
Гарбузові свояки:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізвалась бараболя,
А за нею і квасоля:
«Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Обізвався старий біб:
«Я піддержав увесь рід!
Іще живі, ще здорові
Всі родичі гарбузові».

Ой ти, гарбуз, ти перистий,
Із чим тебе будем їсти?
«Миску пшона, кусок сала –
От до мене вся приправа!»

Твори українських письменників

Тарас Шевченко «Садок вишневий...»

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Сидір Воробкевич «Мово рідна, слово рідне»

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.

Як же мову ту забути,
Що нею учила
Нас всіх ненька говорити,
Ненька наша мила.

Ой, шануйте, поважайте
Ріднесеньку мову,
І навчайтесь розмовляти
Своїм рідним словом.

Мово рідна, слово рідне!
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.

Наталя Забіла «Білі котики»

На вербі, на пагіллі,
Білі-білі котики.
Доторкнуться лагідно
Лоскотливим дотиком,

Доторкнуться котики,
Білі, невеличкі,
До руки, до ротика,
До моєї щічки.

Відламаю гілочку,
Гілочку-вербичку,
Та поставлю в пляшечку,
В пляшечку, в водичку,

Щоб листочки-стрілочки
Стали розвиватися
На вербовій гілочці
У моїй кімнатці.

2. Навчитись переказувати

Народний фольклор

«Кирило Кожум'яка»

Колись був у Києві якийсь князь, лицар, і був коло Києва змії, і щороку посилали йому дань: давали або молодого парубка, або дівчину.

Ото прийшла черга вже й до дочки самого князя. Нічого робить, коли давали городяни, треба й йому давати. Послав князь свою дочку в дань змієві. А дочка була така хороша, що й сказати не можна. То змії її й полюбив. От вона до нього прилестилась та й питається раз у нього:

– Чи є, – каже, – на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?

– Є, – каже, – такий – у Києві над Дніпром... Як вийде на Дніпро мочити кожі (бо він кожум'яка), то не одну несе, а дванадцять разом, і як набрякнуть вони водою в Дніпрі, то я візьму та й учеплюсь за них, чи витягне-то він їх? А йому байдуже: як поцупить, то й мене з ними трохи на берег не витягне. От того чоловіка тільки мені й страшно.

Князівна і взяла собі те на думку й думає, як би їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись? А

при ній не було ні душі, – тільки один голубок. Вона згодувала його за щасливої години, ще як у Києві була. Думала-думала, а далі і написала до отця.

– От так і так, – каже, – у вас, тату, є в Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі! Благайте його, таточку, і словами, і подарунками, щоб не образився він за яке незвичайне слово! Я за нього і за вас буду довіку Богу молитися.

Написала так, прив'язала під крильцем голубові та й випустила у вікно. Голубок злинув під небо та й прилетів додому, на подвір'я до князя. А діти саме бігали по подвір'ї та й побачили голубка.

– Татусю, татусю! – кажуть. – Чи бачиш – голубок від сестриці прилетів!

Князь перше зрадів, а далі подумав-подумав та й засумував:

– Це ж уже проклятий ірод згубив, видно, мою дитину!

А далі приманув до себе голубка, глядь, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так. Ото зараз покликав до себе всю старшину.

– Чи є такий чоловік, що прозивається Кирилом Кожум'якою?

– Є, князю. Живе над Дніпром.

– Як же б до нього приступитись, щоб не образився та послухав?

Ото с'як-так порадилися та й послали до нього самих старих людей. Приходять вони до його хати, відчинили помалу двері зо страхом та й злякались. Дивляться, аж сидить сам Кожум'яка долі, до них спиною, і мне руками дванадцять кож, тільки видно, як

коливає отакою білою бородою! От один з тих посланців: «Кахи!»

Кожум'яка жажнувся, а дванадцять кож тільки трісь! Обернувся до них, а вони йому в пояс:

– От так і так: прислав до тебе князь із просьбою...

А він і не дивиться: розсердився, що через них та дванадцять кож порвав.

Вони знов давай його просити, давай його благати. Стали навколішки... Шкода! Просили-просили та й пішли, понуривши голови.

Що тут робитимеш? Сумує князь, сумує і вся старшина.

– Чи не послати нам іще молодших?

Послали молодших – нічого не вдіють і ті. Мовчить та сопе, наче не йому й кажуть. Так розібрало його за ті кожі.

Далі схаменувся князь і послав до нього малих дітей. Ті як прийшли, як почали просити, як стали навколішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже:

– Ну, для вас я вже зроблю. Пішов до князя.

– Давайте ж, – каже, – мені дванадцять бочок смоли і дванадцять возів конопель!

Обмотавсь коноплями, обсмолився смолою добре, взяв булаву таку, що, може, в ній пудів десять, та й пішов до змія.

А змій йому й каже:

– А що, Кирило? Прийшов битися чи миритися?

– Де вже мириться? Битися з тобою, з іродом проклятим!

От і почали вони битися – аж земля гуде. Що розбіжиться змій та вхопить зубами Кирила, то так кусок смоли й вирве, що розбіжиться та вхопить, то так жмуток конопель і вирве. А він його здоровенною булавою як улупить, то так і вжене в землю. А змій, як

вогонь, горить, – так йому жарко, і поки збігає до Дніпра, щоб напиться, та вскочить у воду, щоб прохолодиться трохи, то Кожум'яка вже й обмотавсь коноплями і смолою обсмолився. Ото вискакує з води проклятий ірод, і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою тільки луп! Що розженеться, то він, знай, його булавою тільки луп та луп, аж луна йде. Бились-бились – аж курить, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхає, аж захлинається, проклятий, а під ним земля тільки стогне.

А тут у дзвони дзвонять, молебні правлять, а по горах народ стоїть, як неживий, зіціпвши руки, жде, що то буде! Коли ж зміюка – бубух! Аж земля затряслась. Народ, стоячи на горах, так і сплеснув руками: «Слава тобі, Господи!»

От Кирило, вбивши змія, визволив князівну і віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати. Та вже з того-то часу і почало зватися те урочище в Києві, де він жив, Кожум'яками.

3. Навчитись виразно читати

Твори українських письменників

Євген Гуцало «Якого кольору слова?»

Небо чисте, по-молодому усміхнене. Воно синіє, наче там висіяно море волошок, і фіалок, і півників, і ще всячину квітів, що не в'януть, хоч би яка була спека, і не схиялять голівок у жалобі, хоч би яке сонце пекло.

Мабуть, тому вподобав я дивитись на небо, що з-поміж усіх кольорів найдужче люблю синій. Він мені скрізь увижається, й коли я бачу щось сине – чи квітку, чи очі, чи дівоче плаття, чи просто чую саме слово «синій», –

враз мені стає добре, я щасливий, і душа моя сміється й грає так, як грають проти сонця збиті на ставу бризки води.

Іноді все в цьому світі уявляється мені синім: ото начебто ростуть сині тополі над синьою дорогою, їдуть сині вози, запряжені синіми кіньми, перепадають сині дощі. І як було б цікаво, якби раптом посеред зими випав на наше село синій сніг, синя завірюха зухурделила-зареготала!

Але чомусь не можу уявити, щоб молоко нашої корови Лиски було синє. Ще можу припустити, що Лиска наша геть уся посиніла й великі очі її стали сині, а от молоко залишається для мене білим, хоч і як силкуюся побачити його синім. І чомусь так само сметана для мене біліє, і сир, і вареники з сиром.

А якого кольору слова?

Тихесенько вимовляю слово «зелений», і постає переді мною все зелене, і я вже чомусь не сумніваюсь, що й саме це слово зеленого кольору. Вимовляю слово «мама» – і ввижається мені добра її усмішка, каре іскристе мерехтіння в очах, ласкаве звучання голосу. Жоден колір, либонь, не пов'язується з її образом, тільки здається, наче сяє чимось золотистим від очей, вишневим од губ, яблуками-антонівками від рук – і за всім цим щемко постає слово «рідна», яке, здається, саме зовсім позбавлене кольору, а тільки дороге воно, ніжне, хвилююче, мов усі кольори разом узяті.

А слово «осінь» – жовте, бо восени дозрівають усі грушки в нашому садку, всі яблука. Спершу вони світяться поміж листям молодесеньким жовтим полум'ям, потім починають потроху падати на землю, згодом усе рясніше... Й одного дня залишається на гіллі саме тільки жовте, недогоріле листя.

Слово «осінь» туге й жовте, наче віск.

Слово «пролісок» – біле, й чомусь од нього пахне сніжком, який починає танути, й гострою весняною

землею, й торішнім перепрілим листям. Слово «зозуля» якесь ніжне, зелененьке, мов пух на вербах, бо коли зозуля починала кувати в цьому році, то зелень на деревах була молода й свіжа, а вербовий цвіт опадав на воду, й здавалось, що вода зацвіла ніжним смарагдовим пушком.

Пролетіла над подвір'ям ворона, пронесла в дзьобі галузку, я подумав, що то вона понесла своє чорне слово. Бо слово «ворона» – чорне.

От цікаво – а ворона знає, що її звати вороною? А собаки знають, що вони собаки? А вівці, а воли, а коні?

А наша корова Лиска знає, що її звати Лискою!

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Загальне поняття про мову і мовлення, культуру мови і культуру мовлення.
2. Зміст понять «національна мова», «діалект», «літературна мова», «сучасна українська літературна мова».
3. Функції мови і мовлення.
4. Комунікативні ознаки культури мови: правильність, точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доречність.
5. Основні різновиди мовлення.
6. Проблема співвідношення мови і мислення.
7. Значення культури мовлення в професійній діяльності вихователя.
8. Шляхи підвищення власної мовленнєвої культури.
9. Мовна норма – центральне поняття культури мови.
10. Типологія мовних норм.
11. Відображення норм сучасної літературної мови у сфері кодифікації.
12. Шляхи оволодіння нормами літературної мови.
13. Стилїстика як наука.
14. Поняття стилю мовлення.
15. Характеристика розмовно-побутового стилю.
16. Характеристика наукового стилю.
17. Характеристика офіційно-ділового стилю.
18. Характеристика публіцистичного стилю.
19. Характеристика художнього стилю.

20. Фоностилістика та її основні засоби.
21. Лексична стилістика та її основні засоби.
22. Фразеологічна стилістика та її основні засоби.
23. Словотворча стилістика та її основні засоби.
24. Морфологічна стилістика та її основні засоби.
25. Синтаксична стилістика та її основні засоби.
26. Складові частини техніки мовлення: дихання, голос, дикція, орфоепія, наголос.
27. Місце засобів логіко-емоційної виразності в системі виразного читання.
28. Позамовні засоби виразності (поза, жести, міміка).
29. Поняття виразного читання.
30. Літературознавчий аналіз твору.
31. Виконавський (дійовий) аналіз твору.
32. Партитура тексту.
33. Методи виразного читання.
34. Фольклор і література: спільні та відмінні ознаки.
35. Загальні рекомендації до читання дітям дошкільного віку, розповідання і вивчення напам'ять.
36. Проза як літературознавче поняття.
37. Техніка читання прозових творів.
38. Види оповідань.
39. Особливості читання оповідань.
40. Казка як літературний жанр.
41. Читання казок.
42. Поняття поезії в літературознавстві.
43. Особливості виконання поетичних творів.
44. Робота з текстами малих фольклорних жанрів.

45. Байка як літературний жанр.
46. Особливості виразного читання байки.
47. Драма як літературознавчий термін.
48. Специфіка читання драматичних творів.
49. Види театральної діяльності в ЗДО та їх характеристика.
50. Публічний виступ.
51. Жанри сучасного публічного мовлення.
52. Загальні вимоги до публічного виступу та специфіка його структури.
53. Підготовка публічного виступу.
54. Врахування особливостей аудиторії.
55. Вимоги до особистості оратора.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Аніщук А. М. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл. спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 134 с.

2. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 432 с.

3. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Авт. група: Байєр О. М. та ін.; Під наук. кер. Т. О. Піроженко. Київ, 2021. 37 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_no_yu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 12.12.2022).

4. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» ; за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль Мандрівець, 2017. 256 с.

5. Мацько Л. І. Кравець Л. В. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 360 с.

6. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 224 с.

7. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика. Пробний підруч. для гімназій гуманіт. профілю (курс лекцій). Київ : Вежа, 1994. 240 с.

8. Степанова О. І. Культура мовлення та виразне читання : навчально-методичний посібник. Рівне : О. Зень, 2016. 206 с.

9. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

10. Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

Додаткова

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 472 с.

2. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити : навч. посіб. / за заг. ред. О. Сербенської; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів : Світ, 1994. 152 с.

3. Дорошенко С. І. Основи культури і техніки усного мовлення : навч. посіб. / С. І. Дорошенко. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : «ОВС», 2002. 144 с.

4. Капська А. Й. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1990. 175 с.

5. Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Ліра-К, 2007. 240 с.

6. Пентилюк М. І. Ділове спілкування та культура мовлення. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 224 с.

7. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради : навч. посіб. – 2-ге вид., стереотип. Київ : Либідь, 2001. 240 с.

8. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.

9. Стахів М. Український комунікативний етикет : навч.-метод. посіб. Київ : Знання, 2008. 245 с.

10. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., допов. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.

11. Шостак О. О. Панасюк А. В. Використання мнемотаблиць у процесі навчання дошкільників переказу художніх творів. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук: матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Дніпро, 17 березня, 2023 р.* / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2023. С. 176-177.

12. Шостак О. О. Панасюк А. В. Значення художньої літератури для формування навичок переказу в дітей дошкільного. *Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference, January 20, 2023.* Amsterdam, The Netherlands : European Scientific Platform. 2023 P. 199-200.

13. Шостак О. О. Культура мовлення педагога і шляхи її вдосконалення. *Засоби і прийоми, які сприяють розвитку й комунікації педагогів та дітей з особливими освітніми потребами : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 30 січня – 12 березня 2023.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 109-111.

14. Шостак О. Особливості театралізованої діяльності в закладі дошкільної освіти. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28–29 березня 2023 р.) / за ред. О. П. Демченко, Н. О. Пахальчук; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2023. Вип. 12. С. 396-397.*

15. Шостак О. О. Розвиток відчуття ритму в дітей із порушеннями мовлення з використанням художніх творів. *Інноваційна педагогіка. Науковий журнал. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 43. Том 2. С. 52-55.*

16. Шостак О. Роль малих фольклорних жанрів для розвитку виразності мовлення дітей дошкільного віку з дислалією. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 60. Том 4. С. 258-263.*

17. Шостак О. Формування виразного мовлення в дошкільників із дизартрією в процесі ігор-драматизацій. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 61. Том 3. С. 308-311.*

Інформаційні (інтернет) ресурси

1. Всеосвіта. Національна освітня спільнота:
<https://vseosvita.ua/>
2. Електронна бібліотека Інституту модернізації змісту освіти : <https://lib.imzo.gov.ua/>
3. Наукова бібліотека РДГУ : library.rshu.edu.ua
4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : <http://nbuv.gov.ua>
5. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека : http://catalog.lib.rv.ua/cgi-bin/irbis64r_17/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&LNG=uk
6. Телеграм-канали: «Взаємодія: щоденні кроки до спільної радості»; «Підтримай дитину».
7. Урок української мови. Авраменко. ON-LINE. Сніданок з 1 + 1 : <https://youtu.be/A3284I4aYQw> та ін.
8. Фейсбук-групи: «Література та ігри для ДНЗ / ЗДО» : <https://www.facebook.com/groups/1791241010960422/> ;
«Зошити та альбоми для дошкільників» : <https://www.facebook.com/groups/390987885664872/> ;
«Література та ігри для логопедів та ІРЦ» : <https://www.facebook.com/groups/302393900399321/> .

Навчально-методичне видання

**Методичні рекомендації до практичних, лабораторних
занять і виконання завдань для самостійної роботи з
дисципліни
«Культура мовлення та виразне читання»**

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
(освітні програми «Дошкільна освіта, початкова освіта»,
«Дошкільна освіта, психологія», «Дошкільна освіта,
спеціальна освіта (логопедія)», нормативний термін
навчання)

Укладач:

Шостак Ольга Олександрівна

Підписано до друку: 2023 р.
Папір друк. 60×84. Формат 1/16
Умовних друкованих аркушів 0,7

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12